

KUKLÍK, JAN: ČESKOSLOVENSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ 1918-1938.

nedostatečné a proto koncipovali Memorandum k 17. řádnému sjezdu, jenž se sešel v říjnu 1933 v Praze. „Memorandum sedmnácti“ vycházelo v ekonomické teorii z analýz J. M. Keynesa a při koncipování „akčního socialistického hospodářského plánu“ (planismus) se inspirovalo myšlenkami belgického socialisty Henrika de Mana. Cenná a původní byla úporná snaha autorů memoranda formulovat novou vývojovou alternativu pro demokratické Československo - měl se stát „akční socialistický plán pro ČSR.“ Na sjezdu strany v roce 1933 se ale takový plán neprosadil.

Poněkud odlišně složený tým teoretiků a publicistů takový „akční plán“ připravil v průběhu roku 1934. Nesl název Co chtějí socialisté. Hlavní práce na jeho přípravě převzal doc. dr. *Josef Fischer*, hlavní teoretik skupiny *Dělnické akademie*, která své tiskové tribuny měla právě v časopisech *Dělnická osvěta* a *Nová svoboda*. Mezi autorským kolektivem programu Co chtějí socialisté ale nacházíme i národohospodáře ze skupiny *J. Macka* a také představitele německé sociální demokracie *W. Jaksche*. První vydání brožury s programem Co chtějí socialisté vyšlo v prosinci roku 1934.

V programu Co chtějí socialisté se pokusili reprezentanti tvůrčího intelektuálního potenciálu sociální demokracie formulovat alternativu demokratického a socialistického vývoje v Československu. Učinili tak s vědomím, že v koaličních vládách zástupci sociální demokracie mnohé z programových požadavků prosadit nemohou. V programu Co chtějí socialisté, který se vyjadřoval ke všem hlavním oblastem politického, hospodářského, sociálního a kulturního života ČSR, nejvíce zaujme pregnantní formulace o nutnosti vzájemného sepětí demokracie a socialismu. K této jasně vyjádřené programové vizi dospěli tvůrci programu díky tomu, že hledali řešení, jež bude přijatelné pro širší společenské vrstvy, bez třídně podmíněného egoismu. V pokusu podnitit širší aktivizaci sociální demokracie jako celku ale program Co chtějí socialisté příliš úspěšný nebyl. Vyjadřoval totiž, co sociální demokraté „chtějí“, nikoliv už reálnou a pragmatickou představu, co v daných vnitropolitických podmínkách a za stávající mezinárodně politické situace dosáhnout a prosazovat skutečně mohou. Vedení sociální demokracie proto vítalo program Co chtějí socialisté jako „podnět k novému myšlení“, ale v politické praxi se cítilo povinno dostát závazkům koaliční spolupráce. Nicméně ústřední myšlenku o nutném sepětí demokracie a socialismu přijalo plně za svou. Potvrdil to i *A. Hampl*, který na sjezdu strany v roce 1937 prohlásil, že „osudy sociálně demokratické strany jsou nerozlučně spojeny s věcí demokracie“.

Synonymní pojmání fenoménu demokracie a socialismu reprezentovalo nadčasovou součást a specifický přínos i následujících programových aktivit mladých sociálně demokratických intelektuálů ze skupiny *Dělnické akademie*. V období druhé republiky koncipovali programový dokument „Druhá republika - stát práce“, od něhož vedla přímá cesta k vypracování programu PVVZ a později celého ÚVOD z let 1940-1941, který nesl název „Za svobodu do nové Československé republiky“ a reprezentoval celý demokratický proud domácí rezistence.

4. Vnitrostranické poměry

Československá sociálně demokratická strana nepředstavovala ideový monolit, který by za všech okolností reagoval jednotně. Předurčovalo ji k tomu vnitřní demokratické organizační uspořádání, počet členstva, který se blížil 1/4 milionu, migrace uvnitř členské základny (zvláště přechody z levé strany československého politického spektra po bolševizačním procesu v KSČ) a konečně i odlišná filozofická a teoreticko-ekonomická orientace teoretických křídel uvnitř strany, která představovala koncentrát intelektuálního potenciálu této druhé nejsilnější koaliční strany. Teoretická zřídla byla v mnohém zdrojem nejen programové, ale často i prakticko-politické invence, kterou ČSD prokazovala zvláště ve třicátých letech.

Sociálně demokratickou stranu ale reprezentovalo především křídlo oficiální. Uplatňovalo se v praktické politice a to v její nejvyšší poloze, neboť jeho reprezentanti zastávali významné funkce ve státní moci zákonodárné i výkonné. Vystupovali navenek jednotně. V hlavních cílech politiky sociální demokracie mezi nimi existovala shoda, umocněná pragmatickou snahou uskutečňovat úspěšnou koaliční politiku a podpořená dobrou čitelností oficiální politiky, což umožňovalo vystupovat před politickými subjekty jako důvěryhodný partner. Celá vedoucí garnitura ČSSD se ideově vyhraňovala v době stranického rozkolu v letech 1919-1921, který zásadně změnil politiku sociální demokracie směrem k umírněné evoluční metodě proměny společnosti kapitalistické ve společnost socialistickou, jež by byla zároveň nejtěsněji spjata s politickou demokracií. Ve srovnání s vedením ostatních sociálně demokratických a socialistických stran, sdružených v Socialistické dělnické internacionále, představovalo vedení ČSSD spíše pravicovou orientaci.

Nejčelnějším reprezentantem oficiálního vedoucího křídla se stal *A. Hampl*. Kromě krátké ministerské epizody z počátku 20. let se plně věnoval výkonu funkce předsedy strany a praktickou koaliční politiku přenechával svým kolegům z vedení. Tak si vydobyl a uchoval gloriolu „opravdového dělnického vůdce“ a bojovníka za sociální spravedlnost, který nebyl bezprostředně dotčen každodenními politickými pŕtkami ve vládě a v tisku. Právě určitá nedotčenost jeho osobnosti šrámy, jež přináší každodenní politika, z něj učinila osobu vhodnou pro vedení rozhodujících politických jednání v krizových situacích. Prokázalo se to zvláště v létě a na podzim roku 1938, kdy spolu s předsedou agrární strany *Rudolfem Beranem* uzavřeli dohody, které zásadně ovlivnily řešení československé krize a modifikovaly celé vnitropolitické uspořádání ČSR. Pro většinu prostých lidí představoval *A. Hampl* typ vzdělaného, ale zároveň i přímočarého dělnického politika s nesporným morálním kreditem, za nímž stálo i jeho přímé spojení s odborovým hnutím. Po léta totiž zároveň vykonával funkci předsedy největší odborové ústředny v rámci *OSČ* (Odborové sdružení československé) - Svazu kovo-dělníků s téměř 100 000 členy.

Pozici hlavního muže vládní politiky sociální demokracie si vydobyl *R. Bechyně*. Od roku 1922 působil v Pětce a ve třicátých letech zastupoval sociální demokracii ve výboru politických ministrů. Stal se tak respektovaným hlavním mluvčím politiky sociálních demokratů v koalici. Od roku 1929 byl i náměstkem předsedy vlády a ve státní hierarchii výkonné moci de facto mužem číslo 3. Přátelil se i s lidmi mimo sociální demokracii, například s Ferdinandem Peroutkou. Podle soudobé terminologie národohospodáře *J. Macka* představoval typ „politického efektuála“, který se uplatňoval v zákulisních jednáních. Uchoval si ale i talent britkého a poučeného žurnalisty.

Významnou pozici si získal i důsledný stoupenec myšlenky československé jednoty dr. *I. Dérer* (1884-1973), předseda zemského výboru sociálně demokratické strany na Slovensku. Zastával řadu vládních a ministerských funkcí a zvláště v rezortu školství a spravedlnosti prosadil řadu reforem, které modernizovaly školství i československé zákonodárství. Jako úspěšní ministři se prosadili rovněž *J. Nečas* (1888-1945), *A. Meissner* (1871-1950) (jeden z tvůrců čs. ústavy), *L. Winter* a další.

Do otázek tvorby sociálně demokratické politiky významně promlouval dlouholetý ústřední tajemník *Vojtěch Dundr* (1879-1957). Pečlivě spravoval organizační agendu a vedl chod sekretariátu, ale často se stával mluvčím strany v těch případech, kdy by nebylo taktické, aby s uváženými názory vystupovali sociálně demokratičtí ministři. K oficiálnímu křídlu sociální demokracie dále patřila většina členů představenstva strany, v němž hráli stabilní roli zvláště šéfredaktor *Práva lidu J. Stivín*, vůdce sociálních demokratů na Plzeňsku *L. Pík* a z nastupující politické generace se prosazoval především *František Tymeš*.

Intelektuální centrum strany představovala Dělnická akademie, z níž se také rekrutovalo spíše levicové teoretické křídlo ČSSD. Ve třicátých letech se do čela Dělnické akademie dostala skupina mladých intelektuálů a průbojných publicistů, vedená *J. Fischerem*, *Václavem Patzákem*, *Zdeňkem Kojeckým*, *Volfgangem Jankovcem* a dalšími a prosazovala se nejen na poli programatické činnosti (viz program Co chtějí socialisté), ale i fundovanou a teoreticky zaměřenou knižní i časopiseckou publicistikou. Skupina Dělnické akademie se aktivně podílela na činnosti Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku a *J. Fischer* se stal dokonce místopředsedou následnické organizace - Společnosti přátel demokratického Španělska. Vrcholem společenské a politické aktivity skupiny Dělnické akademie byla příprava a vydání manifestu *Věrní zůstaneme* v květnu roku 1938 a následně založení Petičního výboru *Věrní zůstaneme*, který zorganizoval petiční akci na podporu obrany republiky, na níž se shromáždilo jeden a půl milionu odpisů.

Nemarxistické reformní křídlo sociální demokracie vedl národohospodář *J. Macek*, který vyznával zásady tvořivého etického socialismu. Otevřeně vystupoval proti stoupenům marxismu v sociální demokracii a ostře kritizoval samotného Marxe. V národohospodářské teorii se opíral o dílo soudobých západoevropských ekonomických autorit, zasazoval se za uplatnění politiky levných peněz, levného úvěru, požadoval realizaci zásad planismu (zavádění sociálně hospodářského plánu po vzoru H. de Mana) a v řadě prací dokazoval, že i vytvářením pracovních příležitostí pomocí veřejných investic se dá úspěšně bojovat s projevy hospodářské krize. O *Mackovy* názory a programatické práce se sociálně demokratická strana částečně opírala a *Macek* měl i místo v ústředním výkonném výboru sociálně demokratické strany. (Skupina Dělnické akademie reprezentující levicové teoretické křídlo takové zastoupení neměla.)

Kolem původně studentských, radikálních časopisů *Útok* a *Úder* (a později politického spolku *Směr*) se zformovala skupina teoretizujících publicistů, jež představovala nejlevější proud uvnitř sociální demokracie. Programově se hlásila k učení Karla Marxe. Ke skupině patřili zejména *Jaroslav Čecháček*, *Jiří Pleskot*, *Bohumír Šmýd*, *František Krous* a jejím hlavním teoretikem se stal *Jiří Stolz*, autor několika knižních titulů na marxovské téma. Tato skupina se v průběhu roku 1934 od skupiny Dělnické akademie a zvláště v permanentní polemice s *J. Mackem* a dalšími nemarxistickými národohospodáři, kteří se k *Mackovi* hlásili, se názorově pohybovala na hranici mezi sociální demokracií a komunismem. Tvořila vůči *Mackově* orientaci právě opačný pól ideového spektra uvnitř sociální demokracie. Zároveň ale platilo, že obě tyto protichůdné názorové platformy vyjadřovaly obdiv, loajalitu a sympatie k *A. Hamplovi* a oficiálnímu vedení sociální demokracie a nejednou to daly na stránkách časopisů a revue, kde se uplatňovaly, zřetelně najevo. Činily tak proto, že v sociální demokracii viděly silnou volební stranu (poměr mezi příslušníky sociální demokracie a voliči byl přibližně 1:5). Sociální demokracii, straně širokého názorového spektra, dávali svůj hlas zejména kvalifikovaní dělníci, drobní úředníci, zčásti i živnostníci, a ve značném počtu i státní zaměstnanci a sociálně motivovaní příslušníci inteligence.

5. Tisk

Po překonání rozkolu se začaly konsolidovat i poměry v sociálně demokratickém politickém tisku. Zpráva o činnosti strany pro sjezd v Moravské Ostravě uváděla, kolik deníků, týdeníků, čtrnáctideníků a měsíčníků vychází v jednotlivých župách. Celkem jich bylo 44 a spolu s *Dělnickými listy*, vycházejícími ve Vídni, dokonce 45. Na dalším sjezdu v roce 1927 se politickému tisku strany věnovala zvýšená pozornost. Sjezdová zpráva uváděla, že krajinského tisku v jednotlivých župách vychází dostatek - až na Slovensko - a naopak kritizovala jeho přílišnou roztržitost. Volala po větší centralizaci sociálně demokratického politického tisku, která by mu „prospěla jak po stránce finanční, tak i organizační a v neposlední řadě i politické“. Za ústřední tiskové orgány strany označovala tradiční *Právo lidu* a *Večerník Práva lidu*. Šéfredaktorem

obou deníků byl J. Stivín. Zpráva dále uváděla týdeníky a čtrnáctideníky, jež vycházely ve všech župách (často i několik titulů). Deníky však vycházely pouze v Plzni (*Nová Doba*, šéfredaktor J. Jirout), v Brně (*Stráž socialismu*, šéfredaktor František Svoboda), v Ostravě (*Duch času*, šéfredaktor Fr. Čepek) a v Bratislavě (*Robotnícké noviny*, šéfredaktor Fr. Zimák). Třikrát v týdnu vycházel časopis *Hlas lidu*, vydávaný v Prostějově. Z ostatních novin a časopisů je třeba uvést revue *Akademie* (zodpovědný redaktor F. Modráček), měsíčník *Červánky* (Vojta Beneš), týdeník *Zár* (V. Lev), satirický týdeník *Kopřivy* (J. Stivín - Foltýn), měsíčník *Socialistická obec* (J. Pliml) a informační měsíčník „*Der Klassenkampf in der Tschechoslowakei*“ (redaktor K. Víšek). Pro ženy vycházely *Ženské noviny*, pro mládež *Mladý socialista* a *Omladina*, časopisy pro děti se vydávaly měsíčně (*Náš dorost* a *Zlatá brána*). Celou řadu listů a časopisů vydávaly Dělnické tělocvičné jednoty. (Každých 14 dnů například vycházel *Tělocvičný ruch*.) Ze zájmového tisku měl pro politiku sociální demokracie největší význam měsíčník *Dělnická osvěta*, jehož šéfredaktorem byl V. Patzak.

Ve třicátých letech se tisková základna sociálně demokratické strany rozrostla. Ke konci roku 1935 vykazovala 7 deníků, z toho jeden z nich vycházel ve slovenštině (*Robotnícké noviny*). Týdeníků vycházelo celkem 29. Jeden časopis se tisknul dvakrát týdně. Výhradně pro hnutí mládeže i nadále vycházel časopis *Mladý socialista* a pro hnutí sociálně demokratických žen „*Ženské noviny*“. Pro informaci ciziny vydávala sociálně demokratická strana buletin „*Internationaler Nachrichtendienst*“. Samosprávným pracovníkům byl určen časopis „*Demokratická samospráva*“ a občasně vydávaná „*Samosprávná korespondence*“. DÍJ vydávaly časopisů 9. Nově přibyl časopis *Nová svoboda*, týdeník, do něhož psali především intelektuálové ze skupiny Dělnické akademie. Bojovná a názorově vyhraněná byla publicistika ve studentském časopisu *Úder* a ve čtrnáctideníku *Útok*.

Názorově blízko měl k politice sociální demokracie prestižní deník *Národní osvobození* (zvláště ve třicátých letech), který vydávala Československá obec legionářská. Politiku sociální demokracie pravidelně komentovala a zároveň i ovlivňovala kulturně politická revue *Naše doba*, vydávaná Laichtrovým nakladatelstvím.

Rozsáhlé aktivity ve vydávání knižní publicistiky vyvíjelo Ústřední dělnické knihupectví a nakladatelství, které se ve své ediční politice řídilo pokyny tiskové komise sociálně demokratické strany, které ve třicátých letech předsedal sám předseda strany A. Hampl. ÚDKN se snažilo popularizovat výsledky soudobé světové vědy a založilo a úspěšně rozvíjelo knižnici známou pod názvem *Knihovna světové literatury*. ÚDKN zasahovala významně i do oblasti vydávání umělecké literatury, a to zejména vydáváním knižnice *Křižovatky*, v níž se objevila řada titulů moderní beletrie. ÚDKN vydávalo každým rokem slavnostní publikaci „1. máj“ a také, jak napsalo ve zprávě o své činnosti, soustavně se zabývalo „vydáváním socialistické literatury teoretické“. Z této oblasti za vůbec nejžádanější knihu za dobu své existence ÚDKN označilo brožuru *Fr. Soukupa* „T. G. Masaryk“. Přehlednutí činnosti ÚDKN představuje práce Jaroslava Vozky *Úvod do socialismu*. Průvodce po socialistické literatuře, Praha 1937.

6. Satelitní organizace

Vnitřní organizační uspořádání ČSSD zajišťovalo satelitním organizacím přímý vliv na politiku strany, který byl ve znění Organizačního řádu prakticky na všech organizačních stupních výslovně garantován. Proto z rozboru Organizačního řádu zároveň vyplynulo, jak širokou škálou satelitních organizací sociální demokracie disponovala.

V souvislosti s oslavami 1. máje 1938 a v rámci oslav 60. výročí založení Československé sociálně demokratické strany dělnické na počátku června 1938 připravil organizační tajemník *Josef Novotný* souhrnný materiál o organizačním stavu soc. demokracie pro ústřední výkonný výbor, jenž byl ve zkrácené podobě otištěn v prvomájovém čísle *Práva lidu*. Podává přesvědčivý a věrohodný obraz o „stavu jednotlivých složek v roce 60. výročí jejího trvání“.

Na prvním místě je mezi satelitními organizacemi uváděno odborové hnutí, což je u strany, v jejímž názvu je přímo uvedeno dělnická, zcela pochopitelné. V odborových svazech soustředěných v centrále Odborové sdružení československé (OSČ) bylo v roce 1937 organizováno 748 712 členů, ovšem toto číslo zahrnuje i odboráře, kteří se hlásili k sociálně demokratické německé odborové ústředně, jež tvořila s OSČ volnou organizační nadstavbu. Spojená odborářská ústředna v roce 1938 představovala mimořádně cenný vklad pro společnou obranu republiky. Její vedení tvořili: *Václav Němeček* (předseda OSČ), *Rudolf Tayerle* (ústřední tajemník OSČ a představitel této odborové ústředny od roku 1911) a dále *A. Hampl* a *Robert Klein* a za německé odboráře *Rudolf Bahr*, *Anton Rasher* či *Paul Kollin*. Nejsilnější odborovou ústřednou v rámci OSČ tvořil Svaz kovodělníků (téměř 100 000 členů) v čele s *A. Hamplem*.

Tradiční čelní místo v organizační struktuře stranických složek sociální demokracie mělo hnutí sociálně demokratických žen. Koncem roku 1937 vykazovalo 596 místních, 48 okresních, 6 obvodních, 2 okrskové a 13 župních výborů žen. Statistiky udávají, že koncem roku 1936 dosáhla organizovanost žen čísla 40 557.

Obdobně významnou pozici si udržovalo hnutí sociálně demokratické mládeže. V roce 1937 vykazovalo 451 organizací (v Čechách 269, na Moravě 137, na Slovensku 25) a v těchto organizacích bylo soustředěno na 12 000 členů.

Z ostatních složek strany si pozornost zasluhují zvláště dvě: Svaz dělnických tělocvičných jednot (DTJ) a Dělnická akademie. Svaz dělnických tělocvičných jednot byl členem socialistické tělovýchovné internacionály. Koordinoval svou